

INTERNETAS VISIEMS

Prieinamos skaitmeninės
informacijos rengimo vadovas
(išsami versija)

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

LYGIŲ GALIMYBIŲ
KONTROLIERIAUS
TARNYBA

Leidiny s „Internetas visiems: prieinamos skaitmeninės informacijos rengimo vadovas“ parengtas įgyvendinant projektą „Pokyti s versle, viešajame sektoriuje, visuomenėje – nauji standartai diskriminacijos mažinimui“ (sutarties Nr. 07. 3. 4-ESFA-V-426-01-0001). Projektą įgyvendina Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba kartu su partneriais.

Kuriame
Lietuvos ateitį

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

LYGIŲ GALIMYBIŲ
KONTROLIERIAUS
TARNYBA

LNF

LIETUVOS
NEGALIOS
ORGANIZACIJŲ
FORUMAS

Autoriai:

Simona Aginskaitė, Lietuvos negalios organizacijų forumas
Klementina Gečaitė, Lietuvos negalios organizacijų forumas
Gediminas Jonikaitis, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga

Teksto redagavimas:

Vilma Gabrieliūtė, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba
Tomas Vytautas Raskevičius, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba
Ramunė Balčikonienė, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga
Mintautė Jurkutė, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba
Izabelė Švaraitė, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba
Vytautas Muliolis, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba
Lina Garbenčiūtė, Lietuvos negalios organizacijų forumas

Korektūra:

Dalia Kaladinskienė

Dizainas ir maketavimas:

Gintarė Sakalytė, Gravitats partners

TURINYS

Įvadas	6
Kas yra skaitmeninės informacijos prieinamumas ir kam jis labiausiai reikalingas?	6
Koks šiuo metu Lietuvos viešojo sektoriaus interneto svetainių prieinamumas?	7
Kokią informaciją rasite šiame vadove?	8
Kokiems specialistams skirtas šis vadovas?	9
Prieinamumo būtinybė ir nauda	10
1.1. Skaitmeninės įtraukties nauda visiems	11
1.2. Verslo interesas pritaikyti savo skaitmeninę informaciją ir paslaugas	13
Teisinis interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo reglamentavimas ir tarptautiniai standartai	15
2.1. Tarptautiniai teisės aktai	16
2.2. Tarptautiniai prieinamumo standartai	25
2.3. Nacionaliniai teisės aktai	27
Skaitmeninės informacijos ir paslaugų vartotojų įvairovė	30
3.1. Žmonės su regėjimo negalia	32
3.2. Žmonės su klausos negalia	35
3.3. Žmonės su pažintinių gebėjimų, neurologiniais ir psichikos sutrikimais	37
3.4. Vyresnio amžiaus žmonės	39
Kaip kurti prieinamą turinį: metodai ir įrankiai	41
4.1. Kontrastas	42
4.2. Šriftai	44
4.3. Struktūra	45
4.4. Lentelės	46
4.5. Alternatyvus tekstas	47
4.6. Paveikslėliai ir grafikai	48
4.7. Vaizdo ir garso įrašai	49
4.8. „Microsoft Office“ biuro programų prieinamumas	50
4.9. Visiems suprantamas tekstas	50
4.9.1. Kalbinis supaprastinimas	52
4.9.2. Lengvai suprantamas tekstas	52
4.9.3. Supaprastinta informacija svetainėje: pateikimo strategijos	54

Kaip kurti prieinamą svetainę: pagrindiniai reikalavimai	56
5.1. Svetainės struktūra ir dizainas	57
5.2. Prieinamumas mobiliuosiuose įrenginiuose	60
5.3. Internetinė pildomos formos	62
5.4. CAPTCHA testai	62
5.5. Prieinamumo testavimas	63
Kaip strategiškai siekti prieinamumo: patarimai organizacijoms	64
Šaltiniai:	67

ĮVADAS

Kai judantis vežimėlyje žmogus dėl laiptų negali patekti į polikliniką – visi atpažįsta akivaizdžią diskriminaciją. Bet ar žinome, kad tokią pat diskriminaciją patiria ir neregys, negalintis užsiregistruoti į konsultaciją poliklinikos interneto svetainėje, nes ši nepritaikyta ekrano skaitymo programinei įrangai? Internetu, kaip ir fizinėje aplinkoje, gali pasitaikyti skaitmeninių laiptų, stačių bortelių, per siaurų durų ir kitų kliūčių, paliekančių įvairius sunkumus patiriančius žmones nuošalyje. Neapgalvotas skaitmeninių produktų (mobiliųjų programėlių, interneto svetainių ir kt.) kūrimas nulemia žmonių su negalia izoliaciją, patiriamą ir ydingai suprojektuotoje fizinėje aplinkoje.

Šiuolaikinė visuomenė yra skaitmeninė, todėl jos kasdienybė neįsivaizduojama be informacinių komunikacinių technologijų, kurių taikymo laukas ir naudojimas vis auga. Šios tendencijos tiesiogiai veikia ir viešąjį sektorių – į skaitmeninę erdvę persikėlė visa visuomenei skirta viešųjų įstaigų informacija¹, vis sparčiau čia perkeliamos ir paslaugos. Priklausomai nuo šalies skaitmenizacijos lygio internete galima gauti įvairius pažymėjimus, leidimus, registruotis į gydymo įstaigas, pildyti mokesčių deklaracijas, prašymus paramai ar pašalpai gauti, susimokėti baudas, pirkti bilietus, išsikviesti pagalbą ir pan. Skaitmeninė erdvė turi milžinišką potencialą palengvinti informacijos ir paslaugų pasiekiamumą, tačiau jei procesas vyksta nepritaikant prie visų vartotojų galimybių ir poreikių, užprogramuojama atskirtis, kurios pasekmės jaus visa visuomenė.

KAS YRA SKAITMENINĖS INFORMACIJOS² PRIEINAMUMAS³ IR KAM JIS LABIAUSIAI REIKALINGAS?

¹Viešojo sektoriaus informacija – valstybės ar savivaldybės lygio institucijų skelbiama informacija (teismų, socialinės apsaugos, sveikatos ir kt.).

²Skaitmeninė informacija ir paslaugos – tai kompiuteryje sukurta ir jame naudojama informacija ir paslaugos.

³Sąvoka prieinamumas (angl. „accessibility“) šiame vadove naudojama vadovaujantis Jungtinių Tautų Neįgalųjų teisių konvencijos nuostatomis, kur prieinamumas suvokiamas kaip produkto ar aplinkos kūrimas taip, kad rezultatas būtų prieinamas visiems, taip pat ir žmonėms su negalia. Prieinamumas ir pritaikymas dažnai naudojami kaip sinonimai, tačiau pritaikymas yra siauresnė sąvoka, ji pasitelkiama kalbant apie papildomus veiksmus, skirtus tam tikram produktui pritaikyti konkrečioms tikslinėms grupėms. Pavyzdžiui, pagal universalų dizainą suprojektuotas pastatas yra prieinamas visiems, tačiau jei pastatas yra su laiptais, aplinką reikia pritaikyti (pvz. įrengti liftą, keltuvą, nuolydį ar pan.). Šiame vadove naudojami tiek prieinamumo, tiek ir pritaikymo terminai. Prieinamas reiškia, kad produktas yra galimas naudoti visiems vartotojams, o pritaikymo terminas pasitelkiamas, kai kalbama apie konkrečius pritaikymo veiksmus, metodus ar principus.

Žmonių galimybės internete skiriasi priklausomai nuo negalios, amžiaus ar, pavyzdžiui, išsilavinimo nulemtų ribojimų. Jei valstybėje visi vertinami kaip lygiateisiai piliečiai, privaloma užtikrinti lygias galimybes, šiuo atveju – garantuoti, kad internete pateikiama informacija ir paslaugos būtų kuriamos atsižvelgiant į skirtingus visų gyventojų poreikius⁴. Remiantis tarptautiniais standartais, prieinamumas užtikrinamas, kai skaitmeninė informacija pasiekama visiems naudotojų pojūčiams (pavyzdžiui, jei informacija pateikiama vaizdu, ji turi būti aprašyta, kad neregias skaitantis ekrano skaitymo programos ją perskaitytų; jei žmogus negirdi, garsinė informacija turi būti pateikiama raštu arba gestų kalba ir t.t.). Taip pat interneto svetainės ar programėlės neturi reikalauti iš vartotojo veiksmų, kurių jis negali atlikti (pvz. naudotis pele), o informacija arba prašomas veiksmas negali viršyti naudotojo supratimo ir galimybių⁵. Paprastai kalbant – prieinama skaitmeninė erdvė sudaro sąlygas ja naudotis visiems žmonėms, nepriklausomai nuo jų turimos negalios ar individualių gebėjimų.

Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, apie 15 procentų visų pasaulio gyventojų turi kokią nors negalią⁶. Statistiniai duomenys rodo, kad Lietuvoje yra 250 tūkstančių gyventojų su negalia⁷, t. y. maždaug 9 procentai šalies populiacijos. Taigi vienokio ar kitokio interneto pritaikymo reikia beveik kas dešimtam Lietuvos gyventojui, o jei įtrauktume ir vyresnio amžiaus žmones, kuriems kyla panašių sunkumų kaip ir turintiems negalią, tikslinė grupė išsiplečia dar labiau.

KOKS ŠIUO METU LIETUVOS VIEŠOJO SEKTORIAUS INTERNETO SVETAINIŲ PRIEINAMUMAS?

Jokių patikimų Lietuvos viešojo sektoriaus interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo tyrimų nėra atlikta, todėl negalime pateikti situaciją atspindinčios

⁴Prieinamumas visiems yra sąlyginis terminas, nes net ir aukščiausio lygio pritaikymas gali būti nepakankamas kompleksinę negalią turintiems žmonėms, ypač turintiems kalbos sutrikimą ar mokymosi sunkumų.

⁵Europos Parlamento ir tarybos direktyva dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo, (37), 2016 m. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L2102&from=LT>>.

⁶*World report on disability*, Pasaulio sveikatos organizacija, 2011 m., <http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/>.

⁷Žmonių su negalia skaičiaus dinamika pagal darbingumo lygį (invalidumo grupes) ir neįgalumo lygį 2012–2017 metais, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, <<https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/neigaliuju-socialine-integracija/statistika-2>>.

statistikos⁸. Rengiant šias gaires buvo apklaustos nacionalinės įvairioms negalioms atstovaujančios nevyriausybinių organizacijos, kurių atstovai vieningai tvirtino, jog absoliuti dauguma Lietuvos viešojo sektoriaus interneto svetainių neatitinka žmonių su negalia poreikių. Tokia padėtis liudija žinių ir kompetencijų stoką tiek kuriant svetaines (jas programuojant, kuriant dizainą), tiek ir jas prižiūrint (keliant vaizdo, garso, teksto dokumentus).

Lietuvos žmonių su negalia organizacijos tikisi, kad 2016 metais Europos Sąjungos priimta Direktyva dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo⁹ pagaliau išspręs skaitmeninės atskirties problemą. Ši direktyva įpareigoja valstybes nares, taip pat ir Lietuvą, iki 2020 metų rudens pritaikyti visas viešojo sektoriaus interneto svetaines, o dar po metų – ir mobiliąsias programas. Šalys narės taip pat turi organizuoti mokymus specialistams, užtikrinti prieinamumo stebėseną ir reaguoti į vartotojų skundus.

KOKIĄ INFORMACIJĄ RASITE ŠIAME VADOVE?

Lietuvos laukia ilgas kelias siekiant, kad internetas būtų prieinamas visiems piliečiams. Tam reikalinga ne tik teisinė bazė, bet ir suvokimas kodėl to reikia ir kaip to siekti. Šiame vadove rasite paprastai ir suprantamai pateiktą informaciją apie:

- skaitmeninės erdvės prieinamumo naudą;
- tarptautinės ir nacionalinės teisės įpareigojimus pritaikyti skaitmeninę informaciją;
- skaitmeninės erdvės vartotojų įvairovę;
- būdus ir metodus, padedančius užtikrinti, kad skaitmeninė erdvė būtų prieinama įvairių galimybių ir poreikių vartotojams.

⁸Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie LR Susisiekimo ministerijos kasmet atlieka valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių atitikimo bendriesiems reikalavimams tyrimą (<https://ivpk.lrv.lt/uploads/ivpk/documents/files/Veikla/Veiklos_sritys/Reikalavimai_interneto_svetainems/Tyrimo%20Ataskaita.pdf>), kuriame yra įtrauktas ir negalios kriterijus (nurodo ar įstaigos interneto svetainė pritaikyta naudotis žmonėms su negalia, vadovaujantis Neįgaliesiems pritaikytų Interneto tinklalapių kūrimo, testavimo ir įvertinimo metodinėmis rekomendacijomis, patvirtintomis Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus 2004 m. kovo 31 d. įsakymu Nr. T-40). Pagal 2017 m. atliktą tyrimą, kurio metu buvo patikrintos 1385 svetainės, tik 68 iš jų nurodomos kaip atitinkančios reikalavimus. Tačiau tyrimo rezultatai neatspindi tikrovės, nes testavimas yra automatinis, vartotojai į tyrimą neįtraukti. Tikslinėms grupėms patikrinus dalį svetainių, kurios tyrime nurodomos kaip atitinkančios reikalavimus, paaiškėjo, kad jos yra neprieinamos.

⁹Europos Parlamento ir tarybos direktyva dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo, 2016 m., <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L2102&from=LT>>.

Vadove taip pat rasite geruosius prieinamų interneto svetainių pavyzdžius, nuorodas į naudingus šaltinius, tarptautinius standartus, teisės aktus ir kt.

KOKIEMS SPECIALISTAMS SKIRTAS ŠIS VADOVAS?

Interneto svetainės ar mobiliosios programėlės prieinamumą užtikrina įvairių sričių specialistai – programuotojai, turinio rengėjai, dizaineriai ir vartotojai (teikiantys grįžtamąjį ryšį). Šios gairės yra skirtos specialistams, prižiūrintiems ir rengiantiems organizacijų interneto svetainių turinį. Jos leis suprasti, ko reikia svetainei (ar programėlei), kad ji atitiktų visų vartotojų poreikius. Dalį čia pateikiamų rekomendacijų galės įgyvendinti patys turinio kūrėjai, tačiau tikėtina, kad reikės kreiptis ir į programuotojus bei testuotojus. Tokiu atveju šis vadovas padės suformuluoti konkrečias užduotis ar reikalavimus kitų sričių specialistams; vadove taip pat rasite nuorodas į standartus, kuriais turi vadovautis skaitmeninių produktų kūrėjai ir testuotojai.

1

PRIEINAMUMO BUTINYBĖ IR NAUDA

1.1. SKAITMENINĖS ĮTRAUKTIES NAUDA VISIEMS

Žmonių su negalia bendruomenė Lietuvoje gali išvardinti daugybę interneto svetainių ir mobiliųjų programėlių, kurios iš esmės pakeitė jų kasdienybę ir net gyvenimo galimybes, todėl akivaizdu, kad tinkamai vykdoma skaitmenizacija gali pašalinti ne vieną iki šiol egzistavusią kliūtį. Pavyzdžiui, internetinės parduotuvės išsprendžia apsipirkimo problemą tiems, kurie turi judėjimo sunkumų. Mobiliosios navigacijos programėlės padeda neregiam judėti savarankiškai, kurtieji per mobilies programėles gali išsikviesti pagalbą. Viešojo transporto mobiliosios programėlės leidžia susižinoti maršrutus, nusipirkti bilietus. Taip pat internete gausu švietimo programų, kurios leidžia mokytis nuotoliniu būdu. Dalis darbdavių siūlo darbą internetu. Tokių pavyzdžių – daugybė, todėl atrodo, kad skaitmenizacija gali sunaikinti iki šiol buvusią žmonių su negalia atskirtį, tačiau tyrimai rodo, jog dalis visuomenės šiuo gėriu pasinaudoti negali.

Paprastai menkiausia prieigą prie skaitmeninių inovacijų turi pažeidžiamiausios visuomenės grupės, kurios dėl finansų arba gebėjimų trūkumo, taip pat dėl įrangos bei pačios skaitmeninės erdvės neprieinamumo, internetu naudotis gali ribotai arba visiškai negali. Sociologai pastebi, kad bene didžiausią skaitmeninę atskirtį patiria būtent žmonės su negalia ir tai dar labiau menkina jų galimybes įsitraukti į visuomeninį gyvenimą, darbo rinką, siekti išsilavinimo, dalyvauti viešojo valdymo procesuose¹⁰. Jungtinėse Amerikos Valstijose surinkti duomenys rodo, kad žmonės su negalia turi mažiau išmaniųjų technologijų prietaisų (penktadaliu mažiau nei likusi visuomenė) ir rečiau jungiasi prie interneto¹¹. Paradoksalu, kad būtent skaitmenizacija turi potencialą mažinti žmonių su negalia socialinę nelygybę, tačiau jei procesas vyksta nevaldomai, atskirtis tarp galinčiųjų naudotis jos sukuriamomis galimybėmis ir negalinčių to padaryti, auga. Tiesioginę žalą patiria žmonės su negalia ir jų artimieji, tačiau dėl tam tikrų grupių atskirties visada pralaimi visa visuomenė, nes praranda didelės dalies žmonių indėlį kuriant ekonominę, kultūrinę ir kitokią valstybės gerovę.

¹⁰Jolita Viluckienė, „Negalią turinčių IT vartotojų skaitmeninė atskirtis kaip socialinės nelygybės forma“, *Filosofija. Sociologija*, t. 26, nr. 4, 2015, p. 314 – 321, <<http://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2015/4/314-321.pdf>>.

¹¹Iniciatyvos „Smart cities for all“ leidinys *Communicating the Case for a Stronger Commitment to Digital Inclusion in Cities*, 13 p., <http://smartcities4all.org/SC4A_Communicating_the_case_XT.php>.

Kad skaitmenizacijos procesas būtų naudingas visiems, pirmiausiai atsakinga valstybė, ypač tais atvejais, kai procesas finansuojamas iš visuomeninių lėšų. Negalia nėra pateisinama priežastis atimti iš žmonių jiems priklausančias teises ar suteikti jų mažiau nei kitiems – tai įtvirtinta Jungtinių Tautų Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje¹² ir Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijoje¹³, kurią Lietuva ratifikavo 2010 metais. Visos viešosios paslaugos bei informacija apie įvairias viešojo sektoriaus sritis (pavyzdžiui – švietimo, sveikatos, rinkimų, mokesčių ir panašiai) turi būti prieinamos visiems vartotojams, taip pat ir žmonėms su įvairiomis negaliomis. Kol taip nėra, šie žmonės neturi lygių teisių ir galimybių, nes negali gauti informacijos, būtinos priimant sprendimus, gaunant paslaugas, ginant savo teises ar vykdant pareigas. Jei žmogus negauna to, kas yra jo kaip piliečio teisė, kyla pagrįstas klausimas, ar iš jo galime reikalauti pareigų. Paprastai tariant, jei norime, kad žmogus sumokėtų mokesčius, privalome užtikrinti, kad jis gautų suprantamai pateiktą informaciją apie savo pareigą ir tokias pačias paslaugas, kokios teikiamos kitiems piliečiams.

Šiuo metu Lietuvos viešojo sektoriaus svetainės ir jose teikiamos paslaugos yra neprieinamos žmonėms su negalia – kyla problemų pildant įvairiausias internete esančias formas, patvirtinant savo tapatybę, ieškant informacijos ir panašiai. Žmonės su negalia dažniausiai priversti prašyti pagalbos iš negalios neturinčių artimųjų arba gaišti laiką kelionei į reikiamą instituciją¹⁴. Apmaudu, kad valstybė, kurdama visuomeninius produktus, prisideda prie atskirties, nors būtent viešojo sektoriaus institucijos privalo rodyti pavyzdį privačiam sektoriui ir viešinti naudą, kurią visuomenei atneša informacijos prieinamumas. Tai įgalina žmones priimti sprendimus, dalyvauti visuomeniniame ir politiniame gyvenime, įgyti išsilavinimą, tobulinti įvairiausias įgūdžius, įsilieti į darbo rinką, prisidėti prie kultūrinių procesų, gyventi savarankiškai ir oriai.

Taip pat svarbu pabrėžti, kad visuomenei senėjant, skaitmeninės informacijos prieinamumas tampa vis aktualesnis, todėl prieinamumo standartai visuomeninėse įstaigose turi tapti kasdienybe jau šiandien. Vyresni nei 65 metų amžiaus žmonės

¹²Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 7 straipsnis, 1948, <<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.181EDAC3A371>>.

¹³Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija, 4 str., 2006, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.335882>>.

¹⁴Informacija iš tikslinių grupių apklausų.

pasaulyje sudaro beveik 9 procentus, šis rodiklis, prognozuojama, augs¹⁵. Pridėjus 15 procentų pasaulio gyventojų su negalia, gauname daugiau nei penktadalį populiacijos, kurios teisės ribojamos dėl skaitmeninių produktų neprieinamumo. Be to, būtina įvertinti, kad žmonėms su negalia pritaikyti produktai yra patogūs visiems vartotojams, taigi pritaikymas naudingas visapusiškai.

1.2. VERSLO INTERESAS PRITAIKYTI SAVO SKAITMENINĘ INFORMACIJĄ IR PASLAUGAS

Visi žino nenumaldomą verslo siekį parduoti kuo daugiau prekių ar paslaugų. Tam būtina patraukliai pateikti žinutę, užtikrinti jos sklaidą ir pasirūpinti, kad produktai ar paslaugos būtų naudingi ar bent jau naudotini kuo platesniam žmonių ratui. Taigi jei kažkam nepakanka žmogaus teisėmis paremtų argumentų, verta prisiminti, kad žmonės su negalia taip pat yra vartotojai ir, kaip matėme, sudaro didelį visuomenės procentą, todėl verta pakovoti dėl jų dėmesio.

Žmonės su negalia verslui reikalingi ne tik kaip klientai, bet ir kaip darbuotojai, todėl į prieinamumą investuojantis verslas turi platesnį pasirinkimą darbuotojų pasiūlos rinkoje. Lietuvoje vyraujanti monokultūrinė darbo aplinka sudaro prielaidas priimamus sprendimus vertinti per siaurą prizmę, todėl tokioje aplinkoje menkai tikėtinas atvirumas ir inovatyvūs sprendimai. Įdarbinę žmones su negalia, verslininkai kuria įvairovę savo darbo vietoje, o tai, kaip rodo tyrimai, gerina verslo rezultatus ir atmosferą tarp kolegų¹⁶. Dar pridėjime reputaciją arba socialinį kapitalą, kuriuos įmonės pelno mažindamos nelygybę, ir gausime akivaizdžią ekonominę, socialinę ir įvaizdžio naudą¹⁷.

Ekspertai pabrėžia, kad turėti prieinamas svetaines apsimoka dar ir dėl to, kad paieškos sistemos, pavyzdžiui, „Google“, jas indeksuoja geriau ir dėl to tokios svetainės iškeliamos į viršų. Tai lemia aprašymai, kurie reikalingi ekrano skaitymo

¹⁵Iniciatyvos „Smart cities for all“ leidinys *Communicating the Case for a Stronger Commitment to Digital Inclusion in Cities*, 17 psl., <http://smartcities4all.org/SC4A_Communicating_the_case_XT.php>.

¹⁶Jurgita Kuprytė, Aina Salatkienė, „Įvairovė įmonėse: kaip pritraukti ir išlaikyti skirtingus darbuotojus“, Sopa, 2011, <http://sopa.lt/wp-content/uploads/2017/01/Įvairovės-mokymai_programa-galutinė.pdf>.

¹⁷*Digital Accessibility Toolkit*, CBM, 20 p., <<https://www.cbm.org/article/downloads/54741/CBM-Digital-Accessibility-Toolkit.pdf>>.

programoms. Pavyzdžiui, jei prie svetainėje pateikiamo paveikslėlio „Google“ perskaito tik kodą, ji reitinguojama prasčiau arba yra išvis nerandama, o jei sistema atranda atpažįstamą reikšmę, t.y. aprašymą, svetainė tampa matomesnė. Kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, JAV ar Kanadoje, būtent verslo interesas nulėmė aukštą skaitmeninio prieinamumo lygį¹⁸.

Fizinės aplinkos pritaikymo kaštai gali būti labai dideli, tačiau niekas neabejoja šio proceso nauda ir būtinybe. Lyginant su fizinių erdvių pritaikymu, skaitmeniniai prieinamumo sprendimai kainuoja gerokai pigiau, ypač jei tam tikri principai taikomi jau kūrimo procese. Naujos prieinamos svetainės ar programėlės kūrimo kaina yra vos 2-5 proc. didesnė nei neprieinamos. Taigi tai yra nebrangi investicija, kuri vėliau teiks didelę naudą verslui ir visuomenei¹⁹.

¹⁸Europos neįgaliųjų forumo naujų technologijų ir inovacijų specialisto Alejandro Moledo interviu gairių rengėjams „Interneto pritaikymo nauda gerokai viršija kainą – sako Europos neįgaliųjų forumo atstovas Alejandro Moledo“, <<http://Inf.lt/interneto-pritaikymo-nauda-gerokai-virsija-kaina-sako-europos-neigaliuju-forumo-atstovas-alejandro-moledo/>>.

¹⁹Ten pat.

2

TEISINIS INTERNETO SVETAINIŲ IR MOBILIŲJŲ PROGRAMŲ PRIEINAMUMO REGLAMENTAVIMAS IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Interneto prieinamumas naudingas visiems vartotojams, tačiau vieniems tai yra patogumo klausimas, kitiems – būtinybė. Žmonės su negalia yra ta socialinė grupė, kuri be pritaikymo praranda galimybę naudotis internete teikiama informacija ir paslaugomis, todėl prieinamumas kaip pareiga įtvirtinamas būtent jiems skirtuose teisės aktuose. Šiame skyriuje rasite pagrindinių tarptautinių dokumentų bei nacionalinių teisės aktų, ginančių žmonių su negalia teisę į prieinamą informaciją, apžvalgą, taip pat tarptautinių prieinamumo standartų apžvalgą.

2.1.TARPTAUTINIAI TEISĖS AKTAI

Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija (toliau – JT Konvencija) yra tarptautinis teisės aktas, kurį galima pavadinti žmonių su negalia bendruomenės konstitucija. Iš šio dokumento kyla esminiai standartai ir nuostatos nacionaliniams įstatymams, reglamentuojantiems konkrečias veiklos sritis²⁰. JT Konvencijoje išsamiai paaiškinama, kodėl reikalingas prieinamumas ir kodėl šalys turi imtis visų priemonių, kad jį užtikrintų.

PRIEINAMUMAS (9 STRAIPSNIS). Konvencijos 9-tame straipsnyje pristatomas prieinamumas plačiąja prasme – tiek fizinis, tiek informacinis:

„Valstybės, šios Konvencijos Šalys, siekdamos, kad neįgalieji galėtų gyventi savarankiškai ir visapusiškai dalyvauti visose gyvenimo srityse, imasi atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, įskaitant informacijos ir ryšių technologijų bei sistemų, taip pat kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse. Šios priemonės, kurios apima prieinamumo kliūčių ir trukdžių nustatymą ir pašalinimą, *inter alia* taikomos:

- a) pastatams, keliams, transporto priemonėms ir kitokiems vidaus ir lauko objektams, įskaitant mokyklas, būstą, medicinos įstaigas ir darbo vietas;
- b) informacijos, ryšių ir kitokioms tarnyboms, įskaitant elektronines ir avarines tarnybas.“²¹

Šiame JT Konvencijos straipsnyje prieinamumas, taip pat ir informacinis, įtvirtinamas kaip esminis savarankiško gyvenimo ir integracijos elementas, kurį šalys privalo užtikrinti absoliučiai kiekvienam piliečiui. Todėl natūralu, kad prieinamumas JT

²⁰Taikoma JT Konvenciją ratifikavusioms šalims.

²¹JT Konvencija, 9 str.

Konvencijoje minimas ir kaip būtina sąlyga įgyvendinant kitas šio tarptautinio dokumento nuostatas.

LYGYBĖ PRIEŠ ĮSTATYMĄ (12 STRAIPSNIS). Informacijos prieinamumo užtikrinimas – būtina priemonė realizuojant žmonių su negalia teisinį veiksnumą. Lietuvoje, pasikeitus teisinio veiksnumo nustatymo tvarkai ir atsiradus poreikiui padėti žmonėms su negalia priimti sprendimus savarankiškai, informacijos prieinamumas ir suprantamas jos pateikimo būdas (lengvai suprantama kalba) tampa būtinybe.

SAVARANKIŠKAS GYVENIMAS IR INTEGRACIJA Į BENDRUOMENĘ (19 STRAIPSNIS). Informacijos prieinamumas yra viena iš esminių savarankiškumo sąlygų, įgalinančių žmones su negalia priimti sprendimus ir veikti visose sferose.

ASMENS MOBILUMAS (20 STRAIPSNIS). Žmonių su negalia mobilumui ypač naudingi skaitmeniniai žemėlapiai, bilietų pardavimo paslaugos internete, taip pat mobiliosios programėlės ir pagalbinės technologijos, todėl svarbu, kad jos būtų prieinamos.

SAVIRAIŠKOS LAISVĖ, LAISVĖ REIKŠTI NUOMONĘ, GALIMYBĖ GAUTI INFORMACIJĄ (21 STRAIPSNIS). Šiuo straipsniu šalims sukurama pareiga nustatyti ir taikyti minimalius prieinamumo reikalavimus teikiant viešąją informaciją žmonėms su negalia prieinamais formatais (tarp jų – lengvai suprantama kalba, gestų kalba), taip pat sudarant tinkamas sąlygas pasinaudoti techninės ir kitokios pagalbos priemonėmis, įskaitant prieigą prie interneto.

ŠVIETIMAS (24 STRAIPSNIS). Šiuolaikinis švietimas neatsiejamas nuo informacinių technologijų, todėl siekiant lygių teisių į švietimo paslaugas, būtina kurti prieinamas ir pagalbines informacines technologijas bei pačią informaciją.

DALYVAVIMAS POLITINIAME IR VISUOMENĖS GYVENIME (29 STRAIPSNIS). Kai didžioji dalis naujienų ir viešosios informacijos pateikiama internete ir yra pasiekama tik naudojantis informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis, jų neprieinamumas gerokai apriboja galimybes sekti visuomeninio gyvenimo procesus ir juose dalyvauti.

Dar vienas iš JT Konvencijoje įtvirtintų įsipareigojimų (bendrieji įpareigojimai), tiesiogiai susijusių su prieinamumu – imtis arba skatinti universalaus dizaino prekių,

paslaugų, įrangos ir priemonių prieinamumą ir naudojimą, taip pat remti universalios dizaino idėją rengiant nacionalinius teisės aktus, standartus ir gaires. **Universalus dizainas** – tai toks gaminių ir aplinkos kūrimas, kad jais kuo platesniu mastu be jokio specialaus pritaikymo galėtų naudotis visi (nepriklausomai nuo to, ar žmogus turi specialiųjų poreikių), taip darant aplinką – fizinę bei informacinę – visiems prieinamą²².

JT Konvencija yra pagrindinis tarptautinis dokumentas, įtvirtinantis ir pagrindžiantis informacijos prieinamumo būtinybę, o 2016 metais priimta **Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo**²³ (toliau – ES Direktyva) numato konkrečius įpareigojimus dėl interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo. ES šalyse skaitmeninės erdvės prieinamumo lygis labai įvairus, valstybės vadovaujasi skirtingais standartais, todėl ES Direktyvos tikslas yra suderinti valstybių narių įstatymus ir tokiu būdu užtikrinti bent minimalų viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programėlių prieinamumo lygį²⁴. ES Direktyva įpareigoja valstybes nares atitikti vieningą prieinamumo standartą, užtikrinti stebėsenos mechanizmą ir šviesti visuomenę apie prieinamumo naudą bei būtinybę.

ES Direktyva remiasi JT Konvencijos idėjomis, todėl joje pristatant informacijos prieinamumo poreikį perfrazuojamas JT Konvencijoje įtvirtintas įpareigojimas šalims „pašalinti kliūtis, neleidžiančias neįgaliesiems lygiai su kitais dalyvauti visuomenės gyvenime.“²⁵ ES Direktyvoje taip pat teigiama, kad prieinamumo tikslinė grupė – ne tik žmonės su negalia: „platesnė prieiga prie viešojo sektoriaus paslaugų interneto svetainėse ir mobiliosiose programose būtų naudinga visiems piliečiams; jie gautų paslaugas ir informaciją, palengvinančias jų kasdienį gyvenimą ir padedančias jiems naudotis savo teisėmis visoje Sąjungoje, visų pirma savo teise laisvai judėti ir gyventi Sąjungos teritorijoje, savo įsisteigimo laisve ir savo laisve teikti paslaugas.“²⁶

²²Understanding The UN Convention On The Rights Of Persons with Disabilities. A Handbook on the Human Rights of Persons with Disabilities, 2009, p. 28, <https://iddcconsortium.net/sites/default/files/resources-tools/files/hj_crpdp_manual_sept2009_final.pdf>; Universalios dizaino sąvoka įtvirtinta ir Lietuvos nacionalinėje teisėje – Lietuvos Respublikos Statybos įstatyme, 109, <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F31E79DEC55D/yPBYPuVHsn>>

²³Europos Parlamento ir tarybos direktyva dėl viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo, 2016, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L2102&from=LT>>.

²⁴ES Direktyva, (9).

²⁵ES Direktyva, (13).

²⁶ES Direktyva, (11).

ES Direktyvoje prieinamumo poreikis nėra plačiau aiškinamas, šiame dokumente dėmesys sukoncentruotas į tai, kam ji taikoma (kokioms įstaigoms ir organizacijoms), kokiam svetainių ar programėlių turiniui yra skirta, taip pat – kaip turi būti įgyvendinama ir prižiūrima. ES Direktyvoje aprašoma ir kas laikytina prieinamumu bei nurodomi standartai, kuriais vadovaujantis reikia jį užtikrinti.

Prieinamumo apibrėžimas

Interneto prieinamumas suprantamas kaip interneto svetainių, įrankių bei technologijų projektavimas taip, kad jomis galėtų naudotis visi žmonės, taip pat ir turintys negalią. Direktyvoje prieinamumo reikalavimai telpa į vieną sakinį: „Valstybės narės užtikrina, kad viešojo sektoriaus institucijos imtųsi būtinų priemonių, jog jų interneto svetainės ir mobiliosios programos būtų lengviau prieinamos, užtikrindamos, kad šios svetainės ir programos būtų **suvokiamos, galimos naudoti, suprantamos ir tvarios**.“²⁷ Šiame sakinyje išvardinti 4 prieinamumo principai, kurie paaiškinami plačiau:

- 1. SUVOKIMAS** – informacija ir vartotojo sąsaja²⁸ turi būti pasiekiami visiems naudotojų pojūčiams (pvz., jei žmogus nemato, turinys turi būti nuskaitomas ekrano skaitymo programomis; jei vartotojas negirdi, informacija turi būti pateikta tekstu ir t.t.);
- 2. VALDYMAS** – interneto svetainė ir vartotojo sąsaja neturi reikalauti iš naudotojo veiksmų, kurių jis negali atlikti (pvz., negalima, kad valdoma būtų tik pele, reikia užtikrinti ir valdymą klaviatūra);
- 3. SUPRANTAMUMAS** – informacija ir vartotojo sąsaja turi būti pateikta kuo paprasčiau (paprastas svetainės ar programėlės turinio išdėstymas, aiškus tekstas (daugiau apie tai rasite 4 vadovo skyriuje);
- 4. LANKSTUMAS IR TVARUMAS** – turinys turi likti prieinamas naudojant bet kokias naršykles ar pagalbinę programinę įrangą net ir keičiantis technologijoms.

²⁷ES Direktyva, 4 str.

²⁸Vartotojo sąsaja (angl. user interface) reikalinga norint žmogui bendrauti su kompiuteriu. Tai yra aparatinės ir programinės priemonės, leidžiančios valdyti operacinę sistemą ir taikomąsias programas. Sąsają sudaro klaviatūra, kompiuterinė pelė, operacinės sistemos komandos, grafiniai dialogo langai, piktogramos, meniu sąrašai ir pan.

Kad prieinamumo principai būtų nuosekliai įgyvendinami, reikalingas atskiras dokumentas – prieinamumo standartas. Pasaulyje naudojami keli standartai, ES Direktyvoje nurodomas naujausias, Europos Komisijos užsakymu 2015 metais sukurtas Europos standartas EN 301 549²⁹. Šis standartas taikomas plačiam spektrui skaitmeninių prietaisų ir paslaugų, interneto prieinamumas – tik viena iš standarto dalių. Plačiau apie tarptautinius prieinamumo standartus ir lygius skaitykite skyrelyje **Tarptautiniai prieinamumo standartai**.

Kam ES Direktyva privaloma

ES Direktyva privaloma viešojo sektoriaus institucijoms (visoms institucijoms, kurios išlaikomos iš valstybės ir savivaldybių biudžetų). ES Direktyva netaikoma privačiam sektoriui, visuomeniniams transliuotojams, nevyriausybinėms organizacijoms, kurios neteikia visuomenei skirtų esminių paslaugų³⁰. Šiems į ES Direktyvos apimtį neįtrauktiems sektoriams galioja kiti teisės aktai arba reguliavimas dar tik kuriamas. Pavyzdžiui, šiuo metu Europos Sąjungoje derinamas Europos Prieinamumo Aktas³¹, skirtas produktų ir paslaugų prieinamumui užtikrinti. Šis aktas bus taikomas ir privačiam sektoriui, konkrečiam paslaugų ir produktų sąrašui.

Kokiam turiniui taikoma

Interneto svetainių ir mobiliųjų programų turinys apima tekstinę ir netekstinę informaciją (atvaizdus, vaizdo medžiagą, garso medžiagą), taip pat atsisiųsti skirtus dokumentus, įvairias pildomas formas, autentiškumo patvirtinimo, tapatybės nustatymo bei mokėjimo procesus.

Direktyva ragina kurti visiškai prieinamą svetainių ir mobiliųjų programų turinį, tačiau įpareigojimo kelti tik prieinamą informaciją – nėra. Neprieinama informacija gali būti keliama, tačiau būtina užtikrinti tokios informacijos prieinamas alternatyvas³².

²⁹ES Direktyva, (37).

³⁰ES Direktyva, (22 – 25).

³¹Europos Prieinamumo Aktas šio vadovo rengimo metu yra derinimo stadijoje. Daugiau apie šio teisės akto tikslus ir planuojamą taikymo lauką galite rasti čia: <<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1202>>.

³²ES Direktyva, (28).

Išimtys

ES Direktyvoje išskiriami biuro programinės įrangos formatai bei informacijos pobūdis, kuriems galima laikinai arba nuolat netaikyti prieinamumo reikalavimų. Išimtys grindžiamos noru paskatinti platesnį ES Direktyvos taikymą. Tačiau numatyta, kad ateityje jos turėtų būti peržiūretos, atsižvelgiant į būsimą technologijų pažangą³³. Išimtys taikomos:

- Biuro programinės įrangos rinkmenų formatams (.docx, .pdf ir t.t.), paskelbtiems anksčiau nei 2018 m. rugsėjo 23 d.;
- Iš anksto įrašytiems (ne tiesioginiams) vaizdo ar garso įrašams, paskelbtiems anksčiau nei 2020 m. rugsėjo 23 d.;
- Tiesiogiai įrašytiems vaizdo ar garso įrašams, nebent po tiesioginės transliacijos jie paskelbiami internete. Tokiu atveju laikoma, kad tai iš anksto įrašyta apibrėžtos trukmės medija ir pritaikymo laikotarpis neturėtų būti ilgesnis nei 14 dienų;
- Internetiniams žemėlapiams ir kartografavimo paslaugoms, išskyrus žemėlapius, skirtus, pavyzdžiui, patalpoms ar vietovėms, kuriose teikiamos paslaugos, surasti (paprastai tokia informacija nurodoma prie kontaktų). Tokiu atveju turėtų būti pateikta prieinama alternatyva, pavyzdžiui, pašto indeksai ir netoliese esantys viešojo transporto sustojimai;
- Trečiosios šalies turiniui, kuris nėra nei finansuojamas, nei parengtas, nei kontroliuojamas atitinkamos viešojo sektoriaus institucijos (pvz. komentarai). Tais atvejais, kai viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainių ar mobiliųjų programų turinio paskirtis – konsultavimas ar forumo diskusijų organizavimas, minėtas turinys negali būti laikomas trečiosios šalies turiniu ir todėl turėtų būti prieinamas;
- Paveldo kolekcijų objektų reprodukcijoms;
- Ekstranetų ir intranetų turiniui, t. y. interneto svetainių, prieinamų tik uždarai žmonių grupei;
- Archyvams, jei jie nebėra atnaujinami arba redaguojami ir jeigu jų nereikia administraciniams procesams vykdyti;
- Europos Sąjungos institucijų interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms. Taip yra todėl, kad Direktyva teisiškai yra skirta šalims narėms, o ne ES administracijai. Vis dėlto institucijos raginamos laikytis šioje direktyvoje nustatytų prieinamumo reikalavimų.

³³ES Direktyva, (22).

Visuomenei svarbūs paslaugų sektoriai

Europos neįgaliųjų forumas, jungiantis ES šalių žmonių su negalia organizacijas, atkreipia dėmesį, kad kai kuriose srityse, kurios ES Direktyvoje nėra minimos kaip privalomos (tik kaip rekomenduotinos³⁴), informacijos prieinamumas yra ypatingai svarbus, todėl valstybė turėtų turėti galimybę prieinamumo reikalavimus taikyti ir joms:

- Intraneto ar ekstraneto svetainėms ir mobiliosioms programoms (tai svarbu darbuotojams su negalia);
- Privatiems subjektams, siūlantiems infrastruktūrą ir paslaugas, kurios yra prieinamos ar teikiamos visuomenei;
- Sveikatos priežiūros, vaikų priežiūros, socialinės įtraukties ir socialinio saugumo srityse;
- Transporto ir elektros energijos, dujų, šildymo, vandens, elektroninių ryšių ir pašto paslaugų sektoriuose (net jei šias paslaugas teikia privatūs tiekėjai);
- Esminėms mokyklų, vaikų darželių ar ikimokyklinių ugdymo įstaigų internetu vykdomoms administracinėms funkcijoms.

Minimalus suderinimas

Direktyva numato ir įpareigoja siekti minimalaus joje numatomo prieinamumo lygio, o tai reiškia, kad šalys savo teisės aktuose gali viršyti direktyvos įpareigojimus ir siekti didesnio viešosios informacijos ir internete teikiamų paslaugų prieinamumo. Minimalus lygis apibrėžiamas tiek pačioje direktyvoje (aprašant kokioms įstaigoms ir kokiam turiniui reikalavimai privalomi), tiek ir nurodant prieinamumo standartą, atitinkantį šiame dokumente nustatytus prieinamumo reikalavimus. ES Direktyvoje nurodomas Europos standartas – EN 301 549 – atitinka vidutinį prieinamumo lygį pagal Pasaulinio saityno konsorciumo standartą (t.y. antrą lygį iš trijų galimų)³⁵. Vidutinis lygis neapima dalies žmonių su negalia poreikių, todėl šalys narės yra raginamos siekti aukštesnio prieinamumo lygio (t.y. neapsiriboti privalomu vidutiniu lygiu).

³⁴ES Direktyva, (33-34).

³⁵Europos standartas, pagal Pasaulinio saityno konsorciumo (angl. World Wide Web Consortium) interneto svetainių turinio prieinamumo rekomendacijas (angl. Web Content Accessibility Guidelines), atitinka vidutinį, t.y. AA lygį, <<https://www.w3.org/TR/WCAG20/>>.

Neproporcinga našta

Direktyvoje taikomas neproporcingos naštos principas, kuris reiškia, jog esant pagrįstoms priežastims (pavyzdžiui, per didelė finansinė ar organizacinė našta), dalis informacijos gali būti neprieinama. Vis dėlto pabrėžiama, kad išimties negali viršyti to, kas tikrai būtina, siekiant apriboti naštą. Prioritetų, laiko ar žinių trūkumas nėra laikoma teisėtomis priežastimis³⁶. Direktyvoje taip pat nustatoma, kad vartotojui prireikus prieinamų alternatyvų, jos turi būti pateiktos per pagrįstą laikotarpį. Tai reiškia, kad įrodžius nepakeliamos naštos aplinkybes, informaciją galima įkelti nepritaikytą, tačiau neišnyksta pareiga ją pritaikyti esant konkrečiam prašymui³⁷.

Pareiškimas dėl prieinamumo

ES Direktyvoje numatoma priemonė, kuri Lietuvos praktikoje bus nauja, tai – pareiškimas dėl prieinamumo. Kiekviena viešojo sektoriaus institucija savo svetainėje turės patalpinti svetainės ar mobiliosios programėlės atitikties ES Direktyvoje nustatytiems prieinamumo reikalavimams pareiškimą³⁸. Pagal ES Direktyvą, šis pareiškimas turi apimti:

- paaiškinimą apie turinio dalis, kurios yra neprieinamos, neprieinamumo priežastis ir būdus kaip gauti prieinamas alternatyvas;
- grįžtamojo ryšio (vartotojo vertinimo) teikimo tvarkos aprašymas;
- informaciją, kur kreiptis, jei vartotojo prašymas yra nepatenkintas.

Europos Komisijos užsakymu atliktas tyrimas parodė, kad pareiškimo dėl prieinamumo teisinis reglamentavimas (priimtas arba kūrimo stadijoje) egzistuoja pusėje ES šalių, bet tik 7 šalys atlieka tokių pareiškimų stebėseną³⁹. Tai rodo, kad ši praktika dar nėra įsitvirtinusi Europos Sąjungos šalyse, tačiau tikimasi, kad ES Direktyva padėtų pakeis iš esmės. Pareiškimo dėl prieinamumo pavyzdį šalims narėms pateikia ES Komisija⁴⁰.

³⁶ES Direktyva, (39).

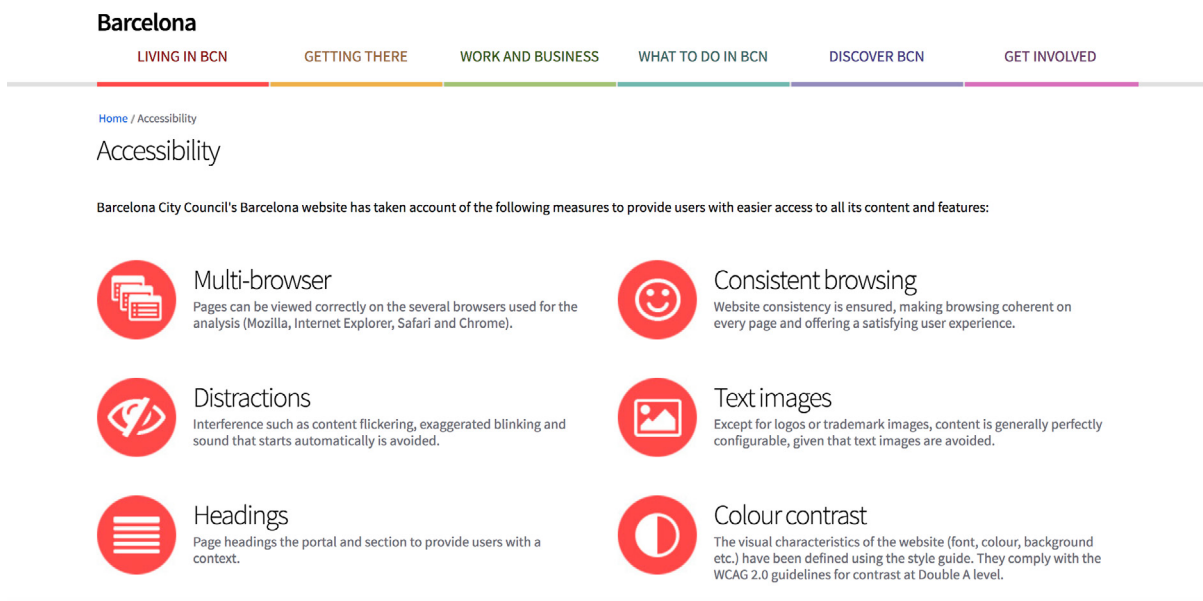
³⁷ES Direktyva, 7 str.

³⁸ES Direktyva, (44)

³⁹*Accessibility of websites and mobile apps. A study on the current practices regarding accessibility statements, reporting mechanisms and mobile monitoring methodologies*, 2018, <<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/accessibility-websites-and-mobile-apps-study-current-practices-regarding-accessibility>>.

⁴⁰Europos Komisijos procesinius siūlymus (t.y. dar derinimo stadijoje) dėl prieinamumo pareiškimo ir stebėsenos mechanizmo galite rasti čia: <<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/public-feedback-implementing-acts-under-web-accessibility-directive>>;

Taip atrodo fragmentas iš Barselonos miesto interneto svetainės pareiškimo dėl prieinamumo⁴¹:

Įgyvendinimas ir kontrolė

ES Direktyvoje nustatoma, kad šiam dokumentui įgyvendinti kiekvienoje šalyje vyriausybė paskiria koordinuojančią instituciją, kuri atlieka nacionalinių teisės aktų derinimą ir bendradarbiauja su Europos Komisija (Europos Komisija atsakinga už direktyvos įgyvendinimą ES mastu). Rengiant šį vadovą, Lietuvoje vis dar vyksta ES Direktyvos nuostatų perkėlimas į nacionalinius teisės aktus, už tai atsakinga Susisiekimo ministerija. Priėmus teisės aktus, bus paskirta institucija (Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Susisiekimo ministerijos⁴²), kuri prižiūrės, kaip ES Direktyva įgyvendinama Lietuvoje, rengs mokymus, bendradarbiaus su visomis suinteresuotomis grupėmis. Vieningą stebėsenos mechanizmą ir ataskaitų teikimo tvarką nustato Europos Komisija.⁴³

Terminai

⁴¹Barselonos miesto svetainės pareiškimas dėl prieinamumo, <<https://www.barcelona.cat/en/accessibility>>.

⁴²Rengiamų teisės aktų projektuose nurodomas Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Susisiekimo ministerijos, tačiau teisės aktai šio vadovo rengimo metu dar nepriimti, todėl ši informacija turi būti tikrinama.

⁴³Europos Komisijos procesinius siūlymus (dar derinimo stadijoje) dėl prieinamumo pareiškimo ir stebėsenos mechanizmo galite rasti čia: <<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/public-feedback-implementing-acts-under-web-accessibility-directive>>.

Direktyva taikoma tiek naujai kuriamoms, tiek anksčiau sukurtoms viešojo sektoriaus interneto svetainėms ir mobiliosioms programoms bei ten talpinamai informacijai. Iki 2018 m. rugsėjo 23 d. direktyvos nuostatos turi būti perkeltos į nacionalinius šalių narių teisės aktus, o vėlesniems etapams nustatyti nuoseklūs perėjimo laikotarpiai⁴⁴:

- 2019 m. rugsėjo 23 d. direktyva pradedama taikyti nuo 2018 m. rugsėjo 23 d. paskelbtoms viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainėms;
- 2020 m. rugsėjo 23 d. direktyva pradedama taikyti iki 2018 m. rugsėjo 23 d. paskelbtoms viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainėms, tai reiškia, kad iki 2020 m. rudens turi būti pritaikyti ir seniau sukurtos svetainės bei jų turinys;
- 2021 m. birželio 23 d. direktyva pradedama taikyti viešojo sektoriaus institucijų mobiliosioms programoms.

Jei per nurodytus terminus svetainės nebus pritaikytos, vartotojai turės galimybę skųstis atsakingoms institucijoms. Taip pat visada egzistavo ir toliau išliks galimybė skųstis Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai dėl paslaugų prieinamumo ribojimo pagal Lygių galimybių įstatymo 8 straipsnį⁴⁵.

2.2. TARPTAUTINIAI PRIEINAMUMO STANDARTAI

Kiekviena šalis savo prieinamumo teisės aktuose nurodo konkrečius standartus, kuriuos interneto svetainės, mobiliosios programos ar informacinės komunikacinės technologijos turi atitikti. Šie standartai paprastai sudaryti taip, kad prieinamumą būtų galima kurti pagal konkrečius kriterijus, taip pat pamatuoti, testuoti ir t.t.

Trys svarbiausiais laikomi tarptautiniai standartai (patvirtinti standartų registro ISO⁴⁶) yra šie:

- Pasaulinio saityno konsorciumo standartas
- Europos Standartas EN 301 549⁴⁷
- Amerikos Reabilitacijos akto 508 skyriaus standartas⁴⁸ (taikomas Jungtinėse Amerikos Valstijose)

Visi šie trys standartai yra harmonizuoti, t.y. suderinti tarpusavyje, tai reiškia,

⁴⁴ES Direktyva, 12 str.

⁴⁵LR Lygių galimybių įstatymas <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0CC6CB2A9E42/TYmbevkrZH>>.

⁴⁶ISO – International Standard Organization (Tarptautinė standartų organizacija).

⁴⁷Europos Standartas EN 301 549 (2015), ETSI, <<https://www.etsi.org/news-events/news/754-new-european-standard-on-accessibility-requirements-for-public-procurement-of-ict-products-and-services>>.

⁴⁸Reabilitacijos akto 508 skyriaus standartas <<https://www.section508.gov/manage/laws-and-policies>>.

kad tam tikros jų dalys sutampa⁴⁹. Pagrindinis tarptautinis standartas ilgą laiką buvo Pasaulinio saityno konsorciumo⁵⁰, jis iki šiol buvo nurodomas ir Lietuvos rekomendacijose.

Pasaulinio saityno konsorciumo standartas sukurtas pagal 4 prieinamumo principus, kurie nurodyti ir ES Direktyvoje. Kiekvienam iš šių principų yra priskirtos gairės, kurių iš viso yra 12. Kiekviena gairė turi savo sėkmės kriterijus, kurie priskiriami skirtingiems atitikties lygiams – A (žemiausias), AA (vidutinis) ir AAA (aukščiausias).

Kaip reikėtų suprasti šiuos atitikties lygius?

Atsižvelgiant į skirtingų grupių poreikius ir skirtingas situacijas, sėkmės kriterijai buvo priskirti atitikties lygiams⁵¹:

- A atitikties lygis atitinka mažiausius ir lengviausiai užtikrinamus poreikius, o tai išreiškiama tokiais sėkmės kriterijais kaip lengvai suprantama svetainės struktūra, nuosekliai pateikta informacija, spalvos nėra naudojamos kaip vienintelė informacijos pateikimo priemonė ir pan.;
- AA atitikties lygis kelia didesnius reikalavimus. Norint atitikti šį lygį, būtina užtikrinti A ir AA lygių sėkmės kriterijų įgyvendinimą, o jie yra tokie: laikomasi nustatyto minimalaus kontrasto santykio, pasikeitus ekrano orientacijai (pavertus šonu išmanųjį įrenginį), visas turinys prisitaiko ir toliau atvaizduojamas teisingai, tiesiogiai transliuojamoms garso laidoms sinchroniškai pateikiami subtitrai ir pan.
- AAA atitikties lygis užtikrina didžiausius poreikius, bet net ir šis lygis negali užtikrinti, kad turinys būtų prieinamas ir suprantamas asmenims, turintiems kelių rūšių negalias, ypač susijusias su sutrikusiu pažinimu ar mokymusi. AAA lygis įgyvendinamas tik tada, kai svetainė atitinka visus žemesnių bei savo lygių sėkmės kriterijus, tokius kaip dažniau nei 3 kartus per sekundę mirksinčių objektų nebuvimas, visiems iš anksto įrašytiems garso įrašams sinchronizuotai pateikiama gestų kalba, nuotraukos su tekstu naudojamos tik dekoracijos tikslais, o ne perteikti informacijai ir pan.

⁴⁹Alejandro Moledo, Europos neįgaliųjų forumo naujųjų technologijų ir inovacijų ekspertas.

⁵⁰*Digital Accessibility Toolkit*, CBM, 17 p.

⁵¹*Web Content Accessibility Guidelines*, <<https://www.w3.org/TR/WCAG21/#wcag-2-layers-of-guidance>>.

2015 metais Europos Komisijos užsakymu buvo parengtas **Europos standartas (EN 301 549)**. Šis dokumentas apima daugiau sričių nei Pasaulio saityno konsorciumo standartas. Svetaininių ir mobiliųjų programų prieinamumas – yra tik viena iš daugybės Europos standarto dalių. Ši dalis visiškai atitinka Pasaulio saityno konsorciumo standarto vidutinį lygį (t. y. AA lygį). Tiek Europos, tiek ir Pasaulio saityno konsorciumo standartai 2018 metais buvo atnaujinti – t. y. įvesti papildomi kriterijai (seniesiems liekant galioti). Naujausia Pasaulio saityno konsorciumo versija yra WCAG 2.1, o papildyta Europos standarto versija – EN 301 549 v2.1.2. Abiejų standartų papildymai yra analogiški, įtraukti kriterijai apima priemones, kurios svarbios silpnaregiams, žmonėms su intelekto negalia ir mobiliųjų įrenginių naudotojams su negalia⁵².

Nuorodos į standartus:

- Europos standartas [EN 301 549 v2.1.2](#)
- Pasaulio saityno konsorciumo standartas [WCAG 2.1](#).

ES Direktyva nurodo, kad minimalų prieinamumo lygį (būtiną visoms šalims) užtikrina Europos standartas. Europos standartą rekomenduojama įtraukti ir į nacionalinius teisės aktus, nes būtent į jį bus nurodoma visuose ES teisiniuose dokumentuose⁵³.

2.3. NACIONALINIAI TEISĖS AKTAI

Iki ES Direktyvos perkėlimo Lietuvos teisės aktuose interneto svetainių prieinamumas buvo reglamentuotas tik Informacinės visuomenės plėtros komiteto (IVPK) prie Susisiekimo ministerijos direktoriaus įsakyme „Dėl neįgaliesiems pritaikytų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių kūrimo, testavimo ir įvertinimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo“⁵⁴.

Šiuo įsakymu į nacionalines taisykles kaip rekomendaciniai įtraukti Pasaulinio saityno konsorciumo reikalavimai (WCAG 2.0). Įsakymas taikomas viešajam sektoriui, t.y. valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms.

IVPK taip pat parengė interneto svetainių pritaikymo žmonėms su negalia

⁵² Alejandro Moledo, Europos neįgaliųjų forumo naujųjų technologijų ir inovacijų ekspertas.

⁵³ Alejandro Moledo, Europos neįgaliųjų forumo naujųjų technologijų ir inovacijų ekspertas.

⁵⁴ Informacinės visuomenės plėtros komiteto (IVPK) prie Susisiekimo ministerijos direktoriaus įsakymas „Dėl neįgaliesiems pritaikytų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių kūrimo, testavimo ir įvertinimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.450397>>.

įvertinimo metodiką⁵⁵, kuri nustato, kaip atlikti jau sukurtų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių įvertinimą. Kaip jau minėta anksčiau (4 psl.), šis reglamentavimas neužtikrino realaus viešojo sektoriaus svetainių prieinamumo. Pasaulinio saityno konsorciumo standartas buvo nurodytas tik kaip rekomendacija, stebėseną vyko neefektyviai, į vertinimo procesą nebuvo įtraukti vartotojai.

Šio vadovo rengimo metu vyksta ES direktyvos perkėlimas į Lietuvos teisės aktus. Planuojama keisti minėtą IVPK direktoriaus įsakymą nurodant atnaujintą prieinamumo standartą⁵⁶.

Perkeliant ES Direktyvą į Lietuvos nacionalinę teisę keičiami dar du teisės aktai į kuriuos įtraukiami papildomi reikalavimai. Tai yra „Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas“ ir „Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašas“⁵⁷. Šiais teisės aktais paskiriama už ES Direktyvos nuostatų įgyvendinimą atsakinga institucija, t.y. IVPK. Komitetas įpareigojamas atlikti stebėseną, nagrinėti skundus, organizuoti mokymus specialistams ir šviesti visuomenę apie skaitmeninio prieinamumo naudą. Įstatymuose taip pat numatomos atsakomybės visoms viešosioms įstaigoms – skelbti ir kasmet atnaujinti savo svetainių ir mobiliųjų programų atitikties paraišką bei reaguoti į vartotojų prašymus pateikti nepritaikytos informacijos alternatyvius formatus⁵⁸.

LR Susisiekimo ministerijos duomenimis⁵⁹, numatoma taikyti minimalius ES Direktyvoje nustatytus valstybės institucijų ir įstaigų interneto svetainių ir mobiliųjų programų prieinamumo reikalavimus. Tai reiškia, kad institucijos nebus įpareigojamos siekti aukščiausio lygio (AAA) pagal Pasaulinio saityno konsorciumo standartą, o tai gali lemti dalies žmonių su negalia skaitmeninę atskirtį.

Tyrimai rodo, kad daugelis šalių, siekdamos prieinamumo, susiduria su iššūkiais,

⁵⁵Metodika yra patvirtinta IVPK direktoriaus 2013 m. gegužės 23 d. įsakymu Nr. T-72 „Dėl Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus 2004 m. kovo 31 d. įsakymo Nr. T-40 Dėl Neįgaliesiems pritaikytų interneto tinklalapių kūrimo, testavimo ir įvertinimo metodinių rekomendacijų pakeitimo.

⁵⁶Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie LR Susisiekimo ministerijos oficialus raštas Lietuvos neįgaliųjų forumui, 2018 05 23, (toliau – IVPK raštas).

⁵⁷IVPK raštas.

⁵⁸Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašo keitimo projektas, 2018, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5ab52ee1574a11e88525a4bc7611b788>>.

⁵⁹IVPK raštas.

todėl, tikėtina, kad juos patirs ir Lietuva:

- sunku sukurti bendrą adekvačiai funkcionuojantį stebėsenos mechanizmą, todėl neužtikrinamas prieinamumo standartų įgyvendinimas;
- mokymų ir sąmoningumo didinimo priemonių stoka, nulemianti kompetentingų specialistų prieinamumo standartams įgyvendinti stygių; taip pat į šį procesą neįtraukiamos žmonės su negalia atstovaujančios organizacijos⁶⁰.

Visapusiškas skaitmeninių paslaugų prieinamumas neįmanomas be vartotojų

⁶⁰ „Web Accessibility Challenges“. (IJACSA) International Journal of Advanced Computer Science and Applications, Vol. 7, No. 10, 2016, <https://thesai.org/Downloads/Volume7No10/Paper_23-Web_Accessibility_Challenges.pdf>.